

Ανάμεσα στις αστικές ρωγμές

Τάσης Παπαϊωάννου - 10/02/2020

Η σχέση ανθρώπου και χώρου δεν είναι τίποτε άλλο από το ουσιωδώς εννοούμενο κατοικείν
Martin Heidegger

Απάνθρωπη τσιμεντούπολη τη χαρακτηρίζουμε συχνά. Ώρες ώρες αβίωτη, χαοτική, και όχι άδικα, αφού χτίστηκε άναρχα και ασύστολα και η τελευταία σπιθαμή ελεύθερου χώρου. Όπου το φυσικό έχει εξαφανιστεί από το σώμα της, ένα σώμα παχύσαρκο που πάνω του έχουν στρωθεί τόνοι μπετόν και ασφάλτου.

Ρέματα, ποτάμια, ακτογραμμές μπαζώθηκαν ανελέητα. Άλλαξε η μορφολογία του εδάφους. Οι λόφοι εξαφανίστηκαν, οι μικρές εξάρσεις οριζοντιώθηκαν, η πόλη πέρασε από πάνω τους σαν οδοστρωτήρας και τα συνέθλιψε.

Ένα άλλο «έδαφος» έχει εγκατασταθεί πάνω στο πάλαι ποτέ όμορφο λεκανοπέδιο της αττικής γης: το συμπαγές έδαφος της απέραντης κτιριακής μάζας των συνεχόμενων πολυκατοικιών. Πολυκατοικίες και άλλες πολυκατοικίες μέχρι εκεί που φτάνει το μάτι σου.

Δρόμοι και άλλοι δρόμοι κατατέμνουν προς όλες τις κατευθύνσεις τον ασφυκτικά συμπιεσμένο αστικό ιστό της πόλης. Σπάνια συναντάς ένα μικρό απομονωμένο παρκάκι, ένα ελάχιστο ξεχασμένο ξέφωτο, μερικά καχεκτικά δέντρα που μοιάζουν να έχουν γλιτώσει μυστηριωδώς από την αδηφαγία της μπουλντόζας.

Κι όμως, εκεί που τείνεις να πιστέψεις ότι αυτή η πόλη έχει οριστικά κορεστεί, ότι δύσκολα μπορεί να αλλάξει πρόσωπο, περιέργως αυτή σε ξαφνιάζει κάθε τόσο με τις απρόσμενες μεταμορφώσεις της. Σε πείσμα

των καιρών και των κάθε λογής κρίσεων, αντιστέκεται. Απρόβλεπτη πόλη η Αθήνα!

Περπατάς στα στενά της και ανακαλύπτεις πως τίποτε δεν είναι δεδομένο, τίποτε δε μένει σταθερό και αμετάβλητο μέσα στον χρόνο. Η ζωή βρίσκει τρύπες και ανθίζει, όπως τα αγριολούλουδα που ξεφυτάνε μέσα από τις σχισμές των βράχων. Γιατί αυτό που δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε, είναι ότι η πόλη είναι πάνω απ' όλα οι άνθρωποι που βιώνουν κάθε απόμερη γωνιά της.

Εκεί που πριν από λίγο καιρό έβλεπες ένα εγκαταλελειμμένο κτίσμα που σιγά σιγά κατέρρεε, αυτό ξαφνικά ξαναζωντανεύει. Κάποια οικογένεια μεταναστών εγκαθίσταται στους αραχνιασμένους χώρους του.

Το επισκευάζει, το καθαρίζει, το βάφει, το φροντίζει, κι αυτό λες αίφνης και φωτίζεται, αναπνέει ξανά. Μετατρέπεται ξανά σε ενεργό κομμάτι της γειτονιάς. Η φθορά σταματά προς στιγμήν το προαιώνιο έργο της.

Κάπου αλλού, ένα μικρό εστιατόριο έβγαλε στον ακάλυπτο λίγα τραπέζια και μερικές καρέκλες. Ένας χώρος ελάχιστος, ίσα που περνάς, μακρόστενος, σαν διάδρομος που δεν οδηγεί πουθενά. Ένα στενό χωρίς κανένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, που δεξιά και αριστερά του υψώνονται τυφλές μεσοτοιχίες, πανύψηλες που σκεπάζουν τον ουρανό.

Κι όμως, κανείς δεν τις προσέχει από τις δεκάδες παρέες που στριμώχνονται εκεί για να περάσουν το βράδυ τους, τσουγκρίζοντας τα ποτήρια τους. Μέσα σ' αυτήν την αδιάφορη και ά-σχημη αστική σχισμή, η ζωή βρίσκει έναν τόπο δικό της για να βλαστήσει, ακυρώνοντας θαρρείς όλα τα αισθητικά μανιφέστα.

Περπατάς στον έρημο σκοτεινό δρόμο και, στρίβοντας στη γωνιά, ανακαλύπτεις απροσδόκητα πως βρίσκεσαι κάπου αλλού. Κόσμος, φωνές, μουσικές, φασαρία. Από το σκοτάδι περνάς στο φως, μόνο που έστριψες σε μια τυχαία γωνιά του δρόμου.

Όχι, εδώ φυσικά, δεν γίνεται αναφορά στα μαγαζιά, στα μπαρ ή τα εστιατόρια που ανοίγουν το ένα μετά το άλλο σαν τα μανιτάρια σε κεντρικές περιοχές της πόλης. Είναι αντιθέτως χώροι που βρίσκονται στη σκιερή πλευρά, χαμένοι μέσα σε άγνωστες γειτονιές, μακριά από τους προβολείς της κοσμικής Αθήνας.

Δημιουργήθηκαν εκ των ενόντων, χωρίς κάποιο σχέδιο, με ελάχιστα μέσα, μ' έναν τρόπο σχεδόν φυσικό, αυτονόητο, υπηρετώντας απλώς μια ανάγκη των κατοίκων της.

Χώροι της πόλης ασήμαντοι, παραμελημένοι, που τους προσπερνάς γρήγορα δίχως να τους δίνεις σημασία. Χώροι όμως που κρύβουν συχνά μια μαγεία, σαν ένα μυστικό δικό τους, αποκλειστικό. Κι είναι να απορείς πώς οι ξεχασμένοι αυτοί χώροι, τα υπολείμματα, τα ενδιάμεσα που απλώς περίσσεψαν, οι χώροι χωρίς χρήση και λειτουργία μπορούν να αποκτήσουν τόση ζωή!

Μια ανήλια στοά, ένα μικρό ταρατσάκι, μια γωνιά, μια σκοτεινή κόγχη, ένα κρυμμένο αδιέξοδο μετατρέπονται με την παρουσία των ανθρώπων σε κάτι άλλο απ' αυτό που ήταν. Το ανοίκειο γίνεται οικείο.

Αένας μετασχηματισμός

Η Αθήνα, παρ' όλα τα τεράστια προβλήματά της, παραμένει μια πόλη ζωντανή. Μέσα από το δύσμορφο κακοπαθημένο σώμα της αναδύεται μια δική της παράξενη και ιδιαίτερη ομορφιά. Η πόλη λειτουργεί ως ζωντανός οργανισμός. Ένα κύτταρό της νεκρώνεται, ένα άλλο παραδίπλα αναγεννάται, σάμπως να παρατηρείς το ανθρώπινο σώμα κι εσύ να κινείσαι μέσα του. Ένας αένας μετασχηματισμός. Μια διαρκής δυναμική και απρόβλεπτη εξέλιξη, που πιστοποιεί με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο τον στοιχειωμένο κύκλο της ζωής και του θανάτου.

Περιοχές που πριν από λίγα χρόνια έσφυζαν από ζωή, τώρα στέκουν έρημες και νεκρές, ενώ άλλες παραδόξως ξαναφουντώνουν γεμίζοντας από ανθρώπους. Οι κοινωνικές αντιθέσεις αποτυπωμένες σε όλο τους το μεγαλείο. Μικρές εστίες ζωής ξεπηδούν από τα κάτω, δίχως μεγαλεπήβολες διακηρύξεις και πομπώδεις πολεοδομικούς σχεδιασμούς, δίχως αισθητικές αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις ή πονηρούς αστικούς εκσυγχρονισμούς που υπόσχονται έωλες αναβαθμίσεις. «Ο βιωμένος χώρος υπερβαίνει τον γεωμετρικό χώρο», αναφέρει στοχαστικά ο Gaston Bachelard.

Είναι αυτή η υποδόρια ώσμωση με τη ζωή που ενεργοποιεί τους πιο απλούς και συχνά αδιάφορους χώρους της πόλης, μετατρέποντάς τους σε σημαντικούς κοινωνικούς πυκνωτές. Και είναι τότε που ξεπηδάει μέσα από τη χαοτική της κατάσταση ένα είδος φυσικής αυτοοργάνωσης, η οποία βάζει ξανά σε τάξη το άναρχο τοπίο της. Η ζωή μοιάζει να φωλιάζει εκεί που δεν το περιμένεις, αρκεί να βρει πρόσφορο έδαφος να φυτρώσει και να αναπτυχθεί.

Εκεί, σ' αυτούς τους περιθωριακούς χώρους, ανατρέπονται όλοι οι κανόνες της αρχιτεκτονικής (αν υπάρχουν τέτοιοι). Ανακαλύπτεις έκπληκτος ότι οι χώροι αυτοί έχουν τέτοια χαρακτηριστικά, διαστάσεις, αναλογίες, χρώματα, υλικά που δύσκολα ένας αρχιτέκτονας θα τολμούσε να σχεδιάσει.

Εκεί οι χώροι υπερβαίνουν και ακυρώνουν όλους τους οικοδομικούς κανονισμούς, όλες τις διατάξεις, όλα αυτά τέλος πάντων που συνιστούν την επίσημη εκδοχή της αρχιτεκτονικής πρακτικής. Γιατί εκεί, ο αρχιτεκτονικός χώρος ταυτίζεται με ό,τι βαθύτερο και ουσιαστικότερο του συγκροτεί και τον δικαιώνει. Τον ολοκληρωτικά βιωμένο χώρο.

Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συντακτών στις 28.12.2016